
КНИГОЗБІРНЯ

УДК 355.134.2(=161.2)(091):355(05)(71+73)

Віктор КАРПОВ

„ВІСТІ КОМБАТАНТА” – ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО З ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СИМВОЛІКИ

Розглядаються статті, присвячені дослідженню історії творення української військової символіки, вміщені у журналі „Вісті комбатанта” (США, Канада).

Ключові слова: „Вісті комбатанта”, українська військова символіка, нагороди.

Рассматриваются статьи, посвященные исследованию истории создания украинской военной символики, помещенные в журнале „Вести комбатанта” (США, Канада).

Ключевые слова: „Вести комбатанта”, украинская военная символика, награды.

We consider the articles devoted to the research of the creation of Ukrainian military symbolism contained in the journal "News of combatant" (U.S., Canada).

Keywords: „News of combatant”, the Ukrainian military symbols, awards.

Журнал „Вісті комбатанта”¹, що його з 1961 року видає Братство колишніх вояків-укранців 1-ї Української дивізії Української Національної Армії (УД УНА) в США та Канаді, на своїх сторінках серед інших матеріалів з життя українських комбатантських організацій подає розвідки, які стосуються історії творення української військової символіки. Час від часу журнал звертає увагу читачів на проблеми військової та й загалом державної символіки України.

Зокрема, Остап Сокольський, знавець геральдики й медальєрики, у своїй статті „Орден України” порушує питання про заснування орденської ради цієї нагороди для відзначення учасників Визвольних

змагань „за їхній труд, за їхню відвагу, за їхню самовідданість для українського народу”². Він наголошує, що „навіть у час нашої державності не спромоглися впровадити хоча б системи бойових відзначень, а задовольнилися дозволом ношення бойових відзначень, наданих нашим військовикам передше іншими державами”. Автор також характеризує роботу з опрацювання нагород українських закордонних громадських та комбатантських організацій: „Не існує у нас якась офіційна, устійнена система відзначувань заслужених осіб. Відзначаємо осіб без загальноприйнятого і загальнообов’язуючого правильника. Відзначаємо доривочно – коли зайде потреба чи нагода”.

Підтвердження такого стану справ знаходимо у статті Б. Підгайного „Завваження до «Звіту» і «Спростування» сот. (сотника. – Авт.) Дябоги, колишнього голови Капітули пропам'ятних відзнак 1-шої УД УНА”. Дослідник стверджує, що „кардинальне непорозуміння духа правильного і зведення цілої діяльності Капітули тільки до продажі відзнак довело до того, що загал забув за існування Капітули. У висліді постала нова Капітула в Чикаго”³.

Водночас інформацію про стан справ у цій царині можна почерпнути з матеріалів про проведені виставки військових відзнак. Перша з них відбулася у Чикаго 1 – 2 грудня 1973 року⁴. На виставці були представлені збірки Ореста Городиського, Юрія Подлуського, Романа Смика, Володимира Кліша та Володимира Жовнірчука. Як зазначено у статті, „виставка викликала подив глядачів, бо у ній зібрано справді велику кількість матеріалу, фахово упорядкованого і належно підготованого для відвідувачів”.

Українські військові й ветеранські емблеми та медалі були представлені ще на одній виставці у Чикаго, влаштованій 9 грудня 1978 року з нагоди ювілейних святкувань 60-річчя відродження Українських Збройних Сил. Виготовив нагороди Євстахій Загачевський. „Усталені вони у хронологічному порядку згідно із їхніми видачами, неначе творили живу історію українських військових та ветеранських організацій”, – наголошує Роман Б. Припхан⁵.

У своєму дослідженні „Печаті в княжій Україні-Русі” Остап Сокольський описує відомі на той час печатки і зауважує, що вони є „одним із атрибутів влади”⁶. Він виділяє три періоди розвитку сфрагістики в Україні-Русі: грецький – до початку XI століття, коли написи на печатках робили лише грецькою мовою; грецько-русько-український – до початку XII століття, на печатках тоді вживали не лише грецьку, а й старослов'янську мови; русько-український – після 1113 року, у цей час написи робили старослов'янською мовою.

Отже, О. Сокольський характеризує печатки як один із символів влади і хоча розглядає тільки їхню генезу в часи України-Русі, однак, враховуючи той факт, що князі тоді були переважно воєначальниками, можемо говорити про неабияке значення розвідки для розуміння процесу становлення державної військової символіки сучасної України.

На сторінках журналу подибуємо різноманітні відомості про ті чи інші відзнаки. Зокрема, у редакційній статті, присвяченій проведенню святкових заходів, організованих ОбВУА, дізнаємося про уже третє нагородження пропам'ятною відзнакою Воєнним Хрестом колишніх старшин і підстаршин Українського війська⁷. В іншому числі знаходимо повідомлення Капітули пропам'ятних відзначень „Броди” і дивізії „Галичина” про порядок носіння пропам'ятних відзнак⁸, а також Комунікат цієї Капітули⁹. Інформацію про вживання військових відзнак у

декоративному мистецтві і виготовлення медальйонів Ордену Лицарів Залізного Хреста і Ордену Лицарів Хреста Симона Петлори роботи скульптора-письменника Валентина Сімянцева можна почерпнути у числі 5 „Вістей Комбатанта” за 1974 рік¹⁰. Кілька чисел журналу інформують про прапори станиці Об’єднання колишніх вояків УПА в Торонто¹¹ та станиці Братства колишніх вояків 1-ї Української дивізії Української Національної Армії у м.Кетренс, що у Канаді¹², а також про прапор Польового медичного центру або табору полонених¹³.

Про перше видання „Українських військових відзнак” Ярослава Семотюка Р. Колісник пише: „Врешті появилoся видання, яке в інших народів існує десятиліттями чи може й сторіччями, – добре опрацьоване видання-альбом всіх відомих українських орденів, хрестів й медалів, як теж і ветеранських емблем та відзнак”¹⁴.

Колісний хорунжий Української Галицької армії М. Дем’янчук, напередодні відзначень 50-ліття Української національної революції нагадує про існування у свій час Ордену Оборонців Львова і пропонує відродити його і вшанувати „поляглих в боротьбі за український Львів наших героїв”¹⁵. Він нагадує, що Генеральний Секретаріат Військових Справ Західноукраїнської Народної Республіки у Львові у листопаді 1918 року встановив запроєктований полковником Мариновичем Орден Оборонців Львова „як найвищий

орден майбутньої української армії”. Докладно описав історію його виникнення доктор Роман О. Климкевич у праці „Українська Галицька Армія”. Реалізувати постанови наших державних чинників з листопада 1918 року щодо Ордену Оборонців Львова є наказом часу, і має велике, подекуди й політичне значення, стверджує М. Дем’янчук.

У період відзначення пам’ятної дати – 1000-ліття хрещення Русі-України – журнал оприлюднює статтю доктора В. Трембіцького „Проблема хреста в сучасному державному гербі України”, де автор висловлює ідею вміщення хреста на середньому зубі Тризуба, „як це було на тризубі в монеті князя Володимира Великого”¹⁶.

В. Трембіцький зазначає, що „справа хрестика в тризубі як у державному знамені у гербі була дискутована дуже поважно” у березні 1918 року, коли остаточно оформлювався герб Української Народної Республіки. Він підкреслює, що на той час „це була складна проблема, бо в гербі мала бути вміщена вся історичність всієї України за всі її століття. Хрест був темою також, бож в ньому виражується вся символіка християнства нації та держави. З хрестом була зв’язана вся наша культура, а через неї наша пов’язаність із європейським світом. Із хрестом чи через нього прийшло поєднання народу русинів із європейськими християнськими націями й політично. Із християнством прийшло до народження в Русі її „золотого віку” – культурного, цивілізаційного, а при

цьому й політичного росту русинів, творців Руської Землі – держави, яка стала рівною з рівними європейськими державами та династіями”. Далі описується історичний шлях вживання у символіці держави та її війська, дипломатичними представництвами, на службових прапорах військового флоту і у військових відзнаках хреста. Стаття є у дечому полемічною, але корисною для розуміння тенденцій розвитку закордонної школи української символіки.

Кандидат історичних наук Юрій Джеджула і доктор історичних наук Володимир Замлинський у своїй розвідці подають інформацію про герби гетьманів України й відзначають, що вживання гербів започаткував Богдан Хмельницький. „Набуття Б.Хмельницьким ... герба мало, поряд з іншими перевагами, велике політичне значення. Після Богдана всі українські гетьмани мали власні герби, що було свідченням не лише високого суспільного становища, але й виявом особистої незалежності, невіддільності”¹⁷.

До дослідження проблеми гербів українського козацтва та його прапорів долучився й Андрій Гречило¹⁸. Він, зокрема, відзначає, що період національно-визвольної боротьби українського народу XVI – XVII століть сприяв подальшому розвитку прапорництва й емблематики, базованих на народному образотворчому та декоративному мистецтві. Досягнення цього періоду мали значний вплив і на подальше формування поняття національної символіки – і в часи Української Народної

Республіки початку XX століття і при становленні незалежної України наприкінці століття.

Доктор Володимир Трембіцький і Анатолій Вовк порушують питання визначення кольорів українського національного та державного прапора¹⁹, що продиктовано потребою усталення барв через вживання різних відтінків жовтої – від „цитринової до сильної жовтої або блідо-помаранчевої” і синьої – від „дуже блідо-жовтого до темного чи глибокого”.

Хоча своє завдання автори вбачають у наданні „специфікації для українського прапора, вживаючи а) кодових визначень системи універсального назовництва кольорів, б) даючи приклади зразками комерційних кольорів”, з чим вони успішно впоралися, стаття цікава й тим, що у ній висвітлюється історія вживання синьо-жовтих барв у прапорництві.

Як відомо, ці кольори були поширені ще за часів Київської Русі. Знамено Ярослава Мудрого – золотий тризуб на тлі синього полотнища чотирикутної форми. Такі зображення мали місце й на щитах його війська. У Галицько-Волинському князівстві було поширене зображення золотого лева на блакитному полі щита. Офіційно ці барви стали державними з 18 січня 1918 року, з дня встановлення законом Української Народної Республіки державного прапора.

Доктор В. Трембіцький у статті „Персональний склад адміралства та воєнно-морської команди української Чорноморської фльоти (1918 – 1919)”²⁰ продовжує тему

прапорництва й подає відомості про символіку літаків Армії УНР. Він зазначає, що у 1919 році були встановлені прапорні відзнаки синьо-жовтих кольорів, а також жовті тризуби на фюзеляжі і крилах. Після підписання Варшавського договору з кінця квітня 1920 року позначення на крилах уподібнене польському у формі квадрата, поділеного на чотири менші в чотирикутнику зі зміною кольорів – синьо-жовті вгорі, жовто-сині внизу. Літаки Української Галицької армії (ЗУНР) мали до липня 1919 року круглі синьо-жовті знаки – сині по краю, жовті посередині. Опісля позначення літаків відбувалося так само, як в Армії УНР. У 1918 році гідроплани Чорноморського флоту мали синьо-жовті кружки із білими серединками і синіми якорями по центру.

Юрій Пригорницький у своєму дослідженні звертає увагу на питання розробки та впровадження нагородної системи незалежної України. Він подає інформацію кандидата історичних наук В.Ульянича про становлення фалеристики в часи стародавнього Риму та Греції, а також розповідь кандидата історичних наук В.Бузала про історію творення нагород Української Народної Республіки, Української Радянської Соціалістичної Республіки. Відтак робить висновок, що історична спадщина має бути врахована при формуванні власної нагородної системи, яка є підтвердженням незалежності держави і водночас засобом заохочення широкого кола громадян до її розбудови²¹.

Орест Корчак-Городиський у своєму листі до редакції пише про брак українських військових відзнак і підтримує ідею встановлення пропам'ятної відзнаки за бої у Львові. Анонсуючи розлогу статтю Миколи Битинського, він погоджується з ним у тому, що панує повний безлад у носінні відзнак „як наших, так і чужих”²². З цього можна висувати: опрацюванням відзнак ветеранські організації української діаспори займалися час від часу.

М. Битинський наголошує, що „була одна конкретна спроба виправити очевидний непорядок у вживанні нашими ветеранами військових відзнак. З цією метою О.Городиський написав спеціальну статтю „Про медалі й військові відзначення”, надруковану в журналі «Вісті», Мюнхен, ч.121, стор. 45 – 46”²³. Однак, на думку дослідника, стаття має ряд дискусійних, а подекуди й хибних тверджень. М. Битинський висвітлює коротку історію орденських відзнак, місця і способів їх носіння, співвідношення українських і „чужоземних” військових нагород, аналізує проекти й фіктивні українські військові відзнаки.

Стаття цікава й тим, що в ній наводиться реєстр українських військових та інших другорядних відзнак. У редакції М.Битинського першим в ієрархії відзнак є Залізний Хрест, другим – Хрест Симона Петлюри, третім – Воєнний Хрест і четвертим – Хрест Галицької армії, за ними йдуть інші другорядні пропам'ятні відзнаки²⁴. Як аргумент він нагадує,

що ці відзнаки встановлені Урядом Української Держави, затверджені відповідними законами, а отже вважаються важливими державними регаліями. Автор робить загальні висновки про те, що встановлення порядку носіння відзнак піднесе їхній престиж і стане на заваді виявленому порушенню „вояцької дисципліни”²⁵.

Матеріал М.Битинського викликав відгук О.Корчака-Городиського „Українські військові відзначення”, де автор викладає свій погляд на черговість відзнак, відмінний від запропонованого вище²⁶. Дискусія виявила відсутність загальних правил ставлення до відзнак, але й водночас сприяла порушенню питання про їх опрацювання, створення власної термінології, розроблення принципів формування української геральдичної школи.

У розвідці „Військові відзначення” цей самий автор подає інформацію про ордени Португалії, Ватикану, Німеччини, Англії та інших країн на тлі історії ордену Тамплієрів²⁷. А у статті „Військові відзнаки” він стверджує, що „ані Уряд УНР, ані ЗУНР не створили в час воєнних дій ніякої відзнаки”, „Військова Управа Дивізії «Галичина» також не подбала про якісь відзнаки для вояків”. З цього матеріалу дізнаємося, що після війни було створено Капітулу для пропам’ятних відзнак за участь у битві під Бородами та за службу у дивізії і що згодом управа Братства колишніх вояків-українців затвердила пропам’ятну медаль святого Архістратига Михаїла на честь 25-річчя створення дивізії. Відтак автор знову повертається до питання

черговості, або старшинства відзнак і наводить свою версію²⁸. Вже у наступному числі „Вістей Комбатанта” він описує, як носити відзнаки²⁹. Ще раніше О.Городиський³⁰ навів список нагороджених українців – вояків дивізії „Галичина” німецьким Залізним хрестом 2-го класу за бої під Бородами³¹. У цьому самому числі він подав цікаве спостереження про відзначення двічі Хрестом Заслуги одного із 98 нагороджених стрільців сотні „С” 107-го піхотного полку 27-ї дивізії американської армії Василя Колоночика. Щоправда зауважує, що в американській армії національностей не вказують, а про українське походження можна говорити тільки на підставі прізвища³².

Отже, журнал „Вісті Комбатанта” впродовж багатьох десятиліть вмщував матеріали, присвячені тим чи іншим питанням військової символіки. Розглянувши їх, можна дійти висновку, тему висвітлювали фахівці з вексилології, геральдики, фалеристики, сфрагістики, що в цілому сприяло розкриттю історичних умов постання сучасної військової символіки. Автори статей не обмежувалися проблемами символіки ветеранських організацій, а розглядали їх у широкому історичному контексті. З 1991 року – року здобуття Україною незалежності – коло авторів часопису розширилося, крім закордонних дописувачів у дискусіях почали брати участь науковці провідних інституцій України. Тож „Вісті Комбатанта” є цінним джерелом з дослідження історії розвитку військової символіки, становлення української геральдичної школи.

ПРИМІТКИ

- 1 Журнал „Вісті комбатанта” постав внаслідок злиття двох друкованих українських видань – „Голосу комбатанта”, що його видавало Об’єднання бувших вояків-українців в Америці, та „Вістей” – друкованого органу Братства колишніх вояків 1-ї дивізії УНА у Німеччині. Рішення про видання одного військово-історичного журналу було прийняте на урочистому засіданні двох Головних управ названих організацій 13 травня 1961 р.
- 2 О. Сокольський. Орден України// Вісті комбатанта. – 1976. – Ч. 2. – С. 31.
- 3 Б.Підгайний. Завваження до „Звіту” і „Спростування” сот. Дябоги, колишнього голови Капітули пропам’ятних відзнак 1-шої УД УНА // Там само. – 1967. – Ч. 1.– С. 59.
- 4 Виставка військових відзнак// Там само. – 1974. – Ч. 1.– С. 40.
- 5 Р.Б.Припхан. Літературний вечір Евстахія Загачевського// Там само. – 1979. – Ч. 3. – С. 84.
- 6 О. Сокольський. Печати в княжій Україні-Русі// Там само. – 1976. – Ч. 4. – С. 19.
- 7 Чергове декорування Воєнним Хрестом // Там само.– 1967. – Ч. 2.– С. 52.
- 8 Капітула пропам’ятних відзначень „Броди” і дивізії „Галичина”. Обіжчик Ч.2 // Там само. – 1976. – Ч. 3.– С.5.
- 9 Комунікат Капітули пропам’ятних відзначень „Броди” і дивізії „Галичина” (1 УД) // Там само.– 1979. – Ч. 5 – 6. – С.111.
- 10 Медальйони Ордену Лицарів Хреста Симона Петлюри та Ордену Лицарів Залізного Хреста // Там само.– 1974. – Ч. 5.– С.82.
- 11 Права й ліва сторони прапору станиці Об’єднання кол. вояків УПА в Торонті // Там само. – 1970. – Ч. 1.– С.42.
- 12 Посвячення прапора станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА ст. Кетренс, Канада // Там само. – 1976. – Ч. 3. – С.75.
- 13 Справлення помилкового підпису // Там само. – 1974.– Ч. 1. – С. 21.
- 14 Перше і досі унікальне видання: „Українські військові відзнаки”; видав Ярослав Семотюк// Там само. – 1991. – Ч. 3 – С. 90.
- 15 М. Дем’янчук. Орден Оборонців Львова // Там само. – 1967. – Ч. 2.– С. 8.
- 16 В. Трембіцький. Проблема хреста в сучасному державному гербі України // Там само.– 1986. – Ч. 1.– С. 27.
- 17 Ю.Джеджула, В.Замлинський. Герби гетьманів України // Там само. – 1992. – Ч. 2. – С.37.
- 18 А.Гречило. Прапори та герби українського козацтва // Там само. – 1993. – Ч. 1. – С.51.
- 19 В. Трембіцький, А. Вовк. Питання визначення кольорів українського національного та державного прапора // Там само. – 1984. – Ч. 3.– С. 41.
- 20 В. Трембіцький. Персональний склад адміральства та воєнно-морської команди української Чорноморської фльоти (1918 – 1919) // Там само. – 1988. – Ч. 2. – С. 60.
- 21 Ю. Пригорницький. Нагороди: від давніх греків до незалежної України // Там само. – 1993. – Ч. 5 – 6. – С. 87.
- 22 О. Корчак-Городиський. Про ордени, медалі та відзнаки // Там само. – 1968. – Ч. 2.– С. 46.
- 23 М.Битинський. Українські військові відзначення // Там само.– Ч. 1.– С. 18.
- 24 Він же. Знач. праця // Там само. – Ч. 2.– С. 29.
- 25 Він же. Знач. праця // Там само. – Ч. 3.– С. 47.
- 26 О. Корчак-Городиський. Українські військові відзначення// Там само.– 1971. – Ч. 1. – С.68.
- 27 Він же. Військові відзначення// Там само. – 1969. – Ч. 2. – С.35; Він же. Знач. праця // Там само. – 1969. – Ч. 3 – 4. – С.32.
- 28 Він же. Військові відзнаки// Там само.– 1980. – Ч. 3. – С. 53.
- 29 Він же. Як носити відзнаки// Там само. – Ч. 4. – С. 77.
- 30 Почасти Орест Городиський називає себе також Орест Корчак-Городиський.
- 31 О. Корчак-Городиський. Відзначування колишніх членів 1 УД (Роздумування в 30-у річницю бою під Бродами)// Там само.– 1974. – Ч. 5.– С. 27.
- 32 Він же. Військові відзначення// Там само. – 1974. – Ч. 5.– С. 70.